

בצלם משתחרר מצדה"ל

**בצלם החליט שלא לתרום עוד למצג השווא
של מערכת אכיפת החוק הצבאית ואין
בכוונתו להמשיך ולהפנות אליה תלונות.
החלטה זו מתבססת על ידע שנצבר ממאות
תלונות שהגיש בצלם למערכת, עשרות תיקי
מצ"ח ופגישות רבות עם גורמים רשמיים.
צדק והגנה על זכויות האדם לא יקודמו
במערכת שתפקודה האמיתי נמדד ביכולתה
לטייח היטב הפרות דין ולהגן על הפוגעים.**

מאז היווסדו לפני כ-25 שנה שלח בצלם מאות מכתבים לפרקליטות הצבאית בדרישה שתחקור פגיעות של חיילים בזכויות האדם של הפלסטינים, כולל מקרי מוות ופציעה, אלימות והריסת רכוש. פניות כאלה – המהוות חלק מעבודתם השגרתית של ארגוני זכויות האדם ברחבי העולם – נעשו במטרה להטיל אחריות על מי שפגע בקורבנות וכדי למנוע את הישנותם של מקרים אלה. הפניות הרבות של בצלם לפרקליטות הצבאית לא סייעו בהשגת מטרות אלה. העבודה ארוכת השנים הזו מסתכמת בשיעור אפסי של הגשת כתבי אישום והמשך הפגיעה היומיומית בזכויות האדם של הפלסטינים על ידי חיילים, באין מפריע.

מערכת אכיפת החוק הצבאית מכשירה את מעשי החיילים כאשר בה בעת היא יוצרת מראית עין של מערכת החותרת לגילוי האמת, שבכוונתה לנקוט בצעדים נגד חיילים שפעלו בניגוד לחוק. מראית עין זו מאפשרת לישראל לדרחות טענות שהיא אינה אוכפת את החוק על חיילים שפגעו בפלסטינים. חמור מכך, היא מעניקה לגיטימציה להמשך הכיבוש בכך שהיא יוצרת מצג שווא של צבא ערכי ומוסרי, כאילו גם בעיניו ישנם מעשים הנחשבים לבלתי ראויים.

לכן, כל התייחסות למערכת אכיפת החוק הצבאית כאל מערכת שפועלת כדי להגיע לחקר האמת ואשר רלוונטית לצורך השגת צדק לקורבנות היא התייחסות מזיקה.

מהיום, בצלם מפסיק להפנות תלונות למערכת זו. נמשיך – כבעבר – לתעד ולדווח על הפרות זכויות האדם שמבצעת ישראל בשטחים אך לא נסייע עוד למערכת שמטייחת את החקירות ואשר משמשת עלה תאנה לכיבוש.

עלה התאנה של הכיבוש:

מערכת אכיפת החוק הצבאית כמנגנון טיוח

מערכת אכיפת החוק הצבאית אמורה לטפל בתלונות שהוגשו נגד חיילים בגין פגיעות בפלסטינים בגדה המערבית, לרבות מקרי אלימות וירי שגרמו לפציעות או למוות – פגיעות שהן חלק בלתי נפרד משגרת הכיבוש, המתקרב כבר לשנתו החמישים.

תפקידה של מערכת אכיפת החוק הצבאית הוגדר מלכתחילה באופן מצומצם: היא אמורה לחקור רק אירועים נקודתיים, שבהם קיים חשד שחיילים פעלו בניגוד לפקודות או להוראות שניתנו

פניות בצלם לפרקליטות הצבאית ותוצאות הטיפול בהן בשנים 2000-2015:

סטטוס הפניות	עד אפריל 2011	הרוגים		פצועים	מכות	ברכוש פגיעה	מגן אנושי	סה"כ
		אחרי אפריל 2011 (לאחר שינוי במדיניות החקירות)	אחרי אפריל 2011 (לאחר שינוי במדיניות החקירות)					
טרם הוחלט אם לפתוח בחקירה	3	4	1	10	3	3	24	
לא נפתחה חקירה	82	9	47	30	12	2	182	
בחקירה	1	15	4	37	10	2	69	
התיק נסגר	32	13	38	199	46	15	343	
בטיפול הפרקליטות	7	24	7	1			39	
הוגש כתב אישום	6	2	4	11	2		25	
הועבר לדין משמעתי	1		4	5	3		13	
הפנייה לא אותרה	8	1	17	7	2	9	44	
סה"כ	140	68	122	300	78	31	739	

מאז תחילת האינתיפאדה השנייה בסוף שנת 2000, פנה בצלם לפרקליטות הצבאית בדרישה לחקור 739 מקרים שבהם פלסטינים נהרגו, נפצעו או הוכו בידי חיילים, שרוכשם נפגע או שחיילים השתמשו בהם כבמגנים אנושיים.

ניתוח של התשובות שקיבל בצלם בנוגע לטיפולה של מערכת אכיפת החוק הצבאית ב-739 תיקים אלה מעלה כי ברבע (182) לא נפתחה חקירה בכלל, בכמעט חצי (343) נסגר תיק החקירה בלא כלום, ורק במקרים נדירים ביותר (26) הוגשו כתבי אישום נגד החיילים המעורבים. 13 תיקים נוספים הועברו לדין משמעתי. 132 תיקים נמצאים בשלבים שונים של טיפול ו-44 נוספים לא אותרו על ידי הפרקליטות הצבאית.

נתונים אלה, לכשעצמם, אינם מעידים בהכרח על בעייתיות בתפקודה של מערכת אכיפת החוק הצבאית. ואולם את הנתונים בנוגע לטיפול המערכת בתלונות העוסקות בפגיעות של חיילים בפלסטינים יש לקרוא בתוך הקשר רחב.

במהלך יותר מ-25 שנות עבודה צברנו מידע ממאות התלונות שהגיש בצלם למערכת אכיפת החוק הצבאית. נוסף על הכמות האדירה של החומרים הקשורים לטיפול במקרים אלה, ביקש בצלם וקיבל במהלך השנים עשרות תיקי מצ"ח. נציגי הארגון אף קיימו במהלך השנים עשרות פגישות עם גורמים רשמיים במערכת אכיפת החוק הצבאית וניהלו תכתובות ממושכות עם הפרקליטות הצבאית וגורמים אחרים בצבא. חומרים אלה העניקו לבצלם ניסיון רב וידע ארגוני רחב ומפורט בנוגע לדרכי פעולתה ולשיקוליה של המערכת ועל בסיס אלו ניתן להצביע על הכשלים המבניים העומדים בבסיס יכולתה של מערכת אכיפת החוק הצבאית לטפל בנפח נכבד של תיקים, אך לסגור את רובם המוחלט בלא כלום:

חקירות מצ"ח נערכות באופן רשלני, אשר אינו מאפשר לחוקרים להגיע לחקר האמת. במסגרת החקירה, כמעט שלא נעשה מאמץ להשיג ראיות חיצוניות והמערכת נתלת שוב ושוב בקיומם של קשיים הידועים למערכת כבר שנים ארוכות ושאלן כי ניסיון לפותרם;

הפרקליטות – המלווה את החקירות מתחילתן ומפקחת עליהן – לא עשתה דבר במהלך השנים כדי לשפר את איכותן ובמקום זאת היא מסתפקת בחקירות הרשלניות שמנהלת מצ"ח

במקום ראיות, החקירות מתבססות באופן כמעט בלעדי על עדויות של חיילים ושל פלסטינים. למרות זאת, מתיקי החקירה ניכר כי חוקרי מצ"ח מתקשים בגבייתן ובמקרים רבים הן נגבות רק חודשים ארוכים לאחר האירוע. במהלך גביית העדויות מתפקדים החוקרים בעיקר ככתבנים שאינם חותרים לחקר האמת, גם כאשר מתגלות סתירות בין דברי החיילים עצמם, או בינם ובין דברי המתלוננים.

תיק החקירה מגיע לפרקליטות לעניינים מבצעיים, שמערכת השיקולים שלה כמעט מכתיבה מראש את סגירת התיק בלא כלום. תיקים רבים נסגרים בעילה של "חוסר אשמה" – משום שהפרקליטות פשוט מקבלת את גרסאותיהם של החיילים החשודים בביצוע העבירה, לרוב בהיעדר ראיות כלשהן. נוסף על כך, הפרקליטות – המלווה את החקירות מתחילתן ומפקחת עליהן – לא עשתה דבר במהלך השנים כדי לשפר את איכותן ובמקום זאת היא מסתפקת בחקירות הרשלניות שמנהלת מצ"ח

כדי לקבל החלטות בתיק, בנסיבות אלה, סגירה של תיקים רבים מהטעם של היעדר ראיות היא צפויה, שהרי אם מראש לא נעשה ניסיון רציני להשיגן, ברור שלא ניתן יהיה לבסס עליהן תיק כלילי.

במקרים רבים אחרים מחליטה הפרקליטות לעניינים מבצעיים לא לפתוח כלל בחקירה כלילית. לעיתים מנמקת זאת הפרקליטות בעילה של "חוסר אשמה" – גם כאן בהתבסס על גרסאות החיילים. ולעיתים, במקרים שבהם נהרגו פלסטינים, בטענה שמדובר ב"אירועי לחימה" – חריג המעניק פטור גורף לחיילים מפני חקירות כלליות, הרבה מעבר לזה הניתן במשפט ההומניטארי הבינלאומי.

מערכת אכיפת החוק הצבאית שואבת לגיטימציה גם מקיומם לכאורה של מנגנוני פיקוח מתוך המערכת האזרחית בדמות היועמ"ש ובית המשפט העליון, האמורים לפקח על עבודת הפצ"ר – המחזיק בידו סמכויות נרחבות – בפרט, ועל עבודת הפרקליטות הצבאית בכלל. ואולם, היועמ"ש בוחר להאציל את רוב סמכויותיו לפצ"ר ונמנע מלהתערב בהחלטותיו. באשר לבית המשפט העליון, הרי שהוא אינו אמור מלכתחילה לשמש כמנגנון פיקוח – ובמקרים המעטים שבהם נדרש לעשות זאת, בדרך כלל הוא העדיף שלא להתערב.

במהלך השנים נעשו אמנם כמה שינויים במערכת אכיפת החוק הצבאית, אולם אלה נועדו בעיקר לחיזוק מראית העין של המאמץ להגיע לחקר האמת ולא לפתרון הבעיות המהותיות.

מערכת אכיפת החוק הצבאית מתאפיינת גם בשורה של בעיות בהתנהלותה היומיומית: המערכת כלל אינה נגישה למתלוננים הפלסטינים, אשר אינם יכולים להגיש בעצמם תלונות במצ"ח והם תלויים בארגוני זכויות אדם או עורכי דין שיגישו את התלונות עבורם. הטיפול בכל תלונה נמשך חודשים ארוכים ואף שנים, כאשר לא פעם החיילים נגדם הוגשה התלונה כבר יצאו מתחולת חוק השיפוט הצבאי. הן מצ"ח והן הפרקליטות הצבאית פועלות בחוסר שקיפות והשגת מידע מהן – הן בנוגע לתלונה שהוגשה והן בנוגע למידע כללי על עבודתן – כרוכה בפניות חוזרות ונשנות.

זו המערכת שגורמים רשמיים מציגים ברחבי העולם ובישראל כדי להוכיח את טענתם שהצבא עושה כל שביכולתו כדי לחקור תלונות נגד חיילים האחראים לפגיעות בפלסטינים ולהעמידם לדין.

גורמים בכירים מתהדרים בייעילותה של מערכת זו ובערכיה, והודפים כל ביקורת מהותית. זאת למרות שאופן תפקודה של המערכת ותוצאות עבודתה ידועים היטב לגורמים הבכירים בצבא ומחוצה לו.

במהלך השנים נעשו אמנם כמה שינויים במערכת אכיפת החוק הצבאית, אולם אלה נועדו בעיקר לחיזוק מראית העין של המאמץ להגיע לחקר האמת ולא לפתרון הבעיות המהותיות.

בהקשר זה יש לבחון את הדיונים של ועדת טירקל ואת המלצותיה. הוועדה, שפרסמה את המלצותיה כבר לפני שלוש שנים (פברואר 2013), המליצה על שורה של תיקונים במערכת אכיפת החוק הצבאית. בין השאר, המליצה הוועדה על תיקוני חקיקה שיכללו חקיקה נגד פשעי מלחמה ושל אחריות כללית של מפקדים על מעשי פקודיהם, על שיפור בשיטות העבודה של מצ"ח ושל הפרקליטות – כולל קביעת לוחות זמנים קצרים יותר לטיפול,

הקמת יחידת מצ"ח ייעודית לטיפול בתלונות של פלסטינים, שקיפות רבה יותר בעבודת הפרקליטות ושורה של צעדים לחיזוק עצמאות הפצ"ר. יישום המלצות אלה, שכבר החל, עשוי לשפר את מראית העין שמ"יצרת המערכת הקיימת, אולם לא יביא לתיקון הפגמים המהותיים המאפיינים את מערכת אכיפת החוק הצבאית.

לאחר ועדת טירקל הקימה הממשלה את ועדת צ'חנובר, שהגישה את המלצותיה באוגוסט 2015. בדו"ח שהגישה כתבה הוועדה כי היא ממליצה ליישם חלק מהמלצות ועדת טירקל כלשונן, כי יישום המלצות אחרות יהיה תלוי בהקצאת משאבים נוספת ולגבי כמה המלצות נוספות הציעה הוועדה שינויים קלים. בסיכום דבריה מדגישה הוועדה כי הדו"ח שהגישה אינו סוף פסוק וכי בחלק מהנושאים נדרשת עוד עבודה. לכן היא ממליצה כי יוקם גוף נוסף שיעקוב אחר יישום ההמלצות שלה.

כך, דו"ח אחר דו"ח, ועדה אחר ועדה, עצם הדיון יוצר, לכשעצמו, תנועה מדומה של שינוי ושל שיפור המערכת. תנועה מדומה זו מאפשרת לגורמים מתוך המערכת ומחוץ לה להתבטא בנוגע לחשיבותה של המטרה המוצהרת של אכיפת החוק על חיילים, בזמן שהכשלים המהותיים נותרים בעינם ורוב התיקים ממשיכים להיסגר בלא כלום.

מראית העין של מערכת מתפקדת מאפשר, בין השאר, לגורמים הרשמיים בישראל לדחות טענות על כך שישראל אינה אוכפת את החוק על חיילים שפוגעים בפלסטינים.

כך מבטיחה המדינה כי מערכת אכיפת החוק הצבאית תיוותר רק ביי הצבא, שיוכל להמשיך במדיניות החקירות שלו, במסגרתה נחקרים (לכאורה) הדרגים הזוטרים בלבד, בעוד הדרגים הבכירים – בצבא ומחוץ לו – פטורים ממתן דין וחשבון להפרות של החוק שבוצעו בחסותם.

מראית העין גם מצליחה לתת לגיטימציה – בישראל ובעולם – להמשך הכיבוש. היא מקלה על דחייתה של הביקורת על עוולות הכיבוש, בזכות מצב השווה ולפינו גם בעיני הצבא מעשים מסוימים הם בלתי ראויים ולראיה – הם כבר נחקרים על ידיו. בכך מצליחה המדינה לשמור לא רק על התפיסה של מערכת אכיפת חוק ראויה וערכית, אלא גם על דימויו המוסרי של הצבא, שפועל נגד התרחשותם של אותם מעשים (שהוגדרו כ"חריגים"), ואף מקיים לצורך כך מערכת ענפה ומקצועית.

לחקירה אמיתית ואפקטיבית, שתחתור לגילוי האמת, יש חשיבות מהותית. מבחינת הקורבנות – מערכת כזו תעשה צדק בכך שהיא תביא לנקיטת צעדים נגד מי שאחראי לפגיעה בחייהם ובגופם; מבחינת האינטרס הציבורי – מערכת אכיפת חוק אפקטיבית תצליח להרתיע חיילים וקצינים אחרים מביצוען של עבירות דומות ולמנוע פגיעות נוספות. זו הסיבה לכך שביסוס אחריות משפטית להפרת זכויות האדם ומתן דין וחשבון על הפרות כאלה מצויים בליבת הפעילות של ארגוני זכויות האדם בישראל ובעולם.

מראית העין של מערכת מתפקדת מאפשר, בין השאר, לגורמים הרשמיים בישראל לדחות טענות על כך שישראל אינה אוכפת את החוק על חיילים שפוגעים בפלסטינים.

ואכן, במשך 25 שנים נהגנו לפנות אל מערכת אכיפת החוק הצבאית בדרישה לקיים חקירות נגד חיילים שנחשדו בפגיעה בפלסטינים, בניסיון לבסס אחריות ולמנוע את הישנותם של

בצלם בוחר שלא לתרום עוד למצג השווא שבעבודתה של מערכת אכיפת החוק הצבאית והוא אינו מתכוון להמשיך ולהפנות אליה תלונות.

מקרים דומים. במהלך שנים אלה, פיתחה מערכת אכיפת החוק הצבאית ציפייה מארגוני זכויות האדם, ובהם בצלם, כי ישמשו כקבלן משנה של מערכת החקירות הצבאית: בעצם הגשת התלונות, בתיאום גביית העדויות, בהשגת מסמכים שונים ועוד.

על אף שזה אינו תפקידו של בצלם, אלא משימתה ואחריותה של המערכת עצמה, בחרנו לפעול כך ב-25 השנים האחרונות, בין השאר בתקווה שהדבר יסייע להשגת הצדק עבור הקורבנות הפלסטינים ולביסוס הרתעה שתמנע הישנות של אירועים דומים. לו היה הדבר כך – מסמך זה לא היה נכתב. אך בפועל, שיתוף הפעולה עם מערכות האכיפה והחקירה הצבאית לא מביא צדק, אלא רק מעניק לגיטימציה למשטר הכיבוש ומסייע בהכשרתו.

בצלם בוחר שלא לתרום עוד למצג השווא שבעבודתה של מערכת אכיפת החוק הצבאית והוא אינו מתכוון להמשיך ולהפנות אליה תלונות.

החלטה זו התקבלה בסיומו של הליך חשיבה ממושך שקיים הארגון ובהתבסס על ידע שנצבר ממאות התלונות שהגיש בצלם למערכת אכיפת החוק הצבאית, עשרות תיקי מצ"ח ועשרות פגישות עם גורמים רשמיים במערכת אכיפת החוק הצבאית.

חומרים אלה העניקו לבצלם ניסיון רב וידע ארגוני רחב ומפורט בנוגע לדרכי פעולתה ולשיקוליה של המערכת. ניסיון זה הביא אותנו להכרה כי אין עוד תוחלת בקידום צדק והגנה על זכויות האדם באמצעות מערכת שתפקודה נמדד למעשה ביכולתה להוסיף ולטייח בהצלחה את הפרת הדין ולהגן על הפוגעים.

אנו נמשיך בעקביות לתעד את הפרות זכויות האדם שמבצעת ישראל בשטחים ולדווח עליהן. ואולם אנו מאמינים כי על מנת לנסות ולקדם את ההגנה על זכויות האדם בשטחים מה שנדרש כעת אינו עוד מאמץ לקדם חקירות כושלות שגם כך תמוסמסנה היטב על ידי משפטי הפרקליטות – כי אם הוקעתה של מערכת זו והצגתה כהווייתה.

הריגתו של ודיע סמארה

בן 15 | נורה בג'נין ב-6.9.07 ומת מפצעיו ב-10.9.07

האירוע ודיע סמארה, נער בן 15, נורה בעורפו בכדור גומי. עדים סיפרו לבצלם כי בבוקר ה-6.9.07 תלמידים יידו אבנים ובקבוקים ריקים לעבר חיילים וג'פים של הצבא על הכביש הראשי ליד הכניסה המזרחית לג'נין, בסמוך לבתי ספר ומפעלים באזור. חלק מהחיילים רדפו אחרי התלמידים בג'פים ואחרים השליכו לעברם רימוני הלם יירו גז מדמיע וכדורי מתכת מצופים גומי.

בסביבות השעה 11:00 בבוקר ראו העדים את אחד הג'פים רודף אחרי כמה נערים, בהם סמארה. לדבריהם, כאשר סמארה הגיע לשער המפעל, אחד החיילים שהיה בג'יפ ירה בראשו ממרחק של כעשרים מטר, ללא אזהרה. הוא פונה במסוק לבית החולים רמב"ם בחיפה, שם מת מפצעיו כעבור ארבעה ימים. על פי התיעוד הרפואי, הוא נורה בעורפו מאחור בכדור מתכת מצופה גומי.

החקירה כשבוע לאחר מות סמארה, פנה בצלם לפרקליטות הצבאית ודרש כי האירוע ייחקר. רק בינואר 2008, כחמישה חודשים לאחר האירוע, נפתחה החקירה. כחודש לאחר מכן פנה חוקר מצי"ח לח'ליל סמארה, אביו של ודיע, באמצעות מת"ק ג'נין. החוקר דרש מהאב, שכלל לא נכח באירוע, לברר את פרטיהם של עדי הראייה ולהגיע לחקירה עם מידע זה.

חוקר מצי"ח פעל גם לגביית עדויות מהחיילים שהיו מעורבים באירוע. קצין האג"ם של הגדוד, סרן עמית, כתב לו בדואר אלקטרוני כי "מפקד הכוח אשר פגע בזרק האבנים הייתי אני במסגרת תפקידי כקצין אג"ם (ביצעתי גם את הירי) – הנער זרק אבנים רבות על הרכב ונורה על ידי בירי גומי".

בשלב זה הופסקה החקירה והיא התחדשה רק שנתיים וחצי מאוחר יותר, באוגוסט 2010, אז כבר השתחררו החיילים המעורבים מהשירות הסדיר.

עם חידוש החקירה גבה החוקר עדויות מסרן עמית ומנהג הג'יפ אביתר. עדויות אלה אינן מופיעות בתיק החקירה שנמסר לבצלם. עם זאת, מדברי חוקר מצי"ח בעדויות אחרות המופיעות בתיק עולה כי סרן עמית מסר בעדותו שהוא ירה כדור מתכת מצופה גומי מטווח של 40-50 מטרים. הקשר, סמ"ר שחקי, שהיה גם הוא בג'יפ, סתר בדבריו עדות זו ומסר כי הירי נעשה מטווח קצר יותר. ב-10.10 קיבל החוקר את המסמכים הרפואיים מבית החולים ושוחח עם הרופא שטיפל בסמארה, שמסר כי הוא נפגע בעורפו מ"כדור גומי". לשאלת החוקר האם ייתכן שסמארה נורה ממרחק של 40-50 מטרים, ענה הרופא שממרחק כזה הכדור לא היה חודר לגוף. החוקר גם דיבר עם ארבעה

מומחים לנשק בצבא וקרא חומר תיאורטי. כל המומחים ציינו כי טווח הבטיחות לירי שלישיה של כדורי מתכת מצופים גומי – סוג התחמושת ממנו נפגע סמארה – הוא 50 מטר, כך שירי ממרחק קצר יותר עלול להיות קטלני.

ב-14.11.13, כשש שנים לאחר האירוע, הודיעה הפרקליטות הצבאית לבצלם כי התיק הועבר לפרקליטות מחוז תל אביב. כחצי שנה לאחר מכן הודיע עו"ד רועי רייס מפרקליטות מחוז מרכז לבצלם כי התיק נסגר מחוסר ראיות. רייס לא נימק את החלטתו, כך שלא ניתן לדעת אילו ראיות חסרו בתיק לדעת הפרקליטות ומדוע במהלך שש השנים שחלפו מאז נפתחה החקירה, ולאחר שבוצעו השלמות חקירה, לא נעשה כל ניסיון להשיגן ובמקום זאת הוחלט להסתפק בחומר הקיים בתיק.

ממילא לא ברור אילו ראיות חסרו: מהחומר הקיים בתיק עולה כי סמארה נורה בעורפו בכדור מתכת מצופה גומי ממרחק הנופל מהטווח המותר לירי תחמושת זו. אין גם מחלוקת לגבי זהות הירור, שמיקם את עצמו באירוע והודה כי ירה, מטווח של פחות מ-50 מטרים, בעורפו של קטין. חי"ל שישב אתו ברכב אישר גרסה זו. למרות חומרים אלה, החליטה הפרקליטות לסגור את תיק החקירה.

הכאתו של שריף אבו חייה

בן 66 | ח'רבת אבו פלאח שבמחוז רמאללה | 28.1.09

האירוע בבוקר ה-28.1.09 יצא רועה הצאן שריף אבו חייה לרעות את צאנו במרחק של כשני ק"מ ממקום מגוריו, ח'ירבת אבו פלאח. לפתע, הבחין בשישה חיילים שהסתתרו בין הסלעים. החיילים פנו אליו בעברית אולם הוא לא הבין את דבריהם. בעדותו לבצלם מסר כי החיילים התנפלו עליו והפילו אותו לקרקע, בעטו בו, אזקו את ידיו מאחורי גבו וכיסו את פניו כך שלא יכול היה לראות דבר. כשביקש מהחיילים לשחררו, הכו אותו באגרופים ובעיטות. לאחר מכן גררו אותו החיילים, להערכתו מרחק של כשלושים מטר, כשהוא נחבל מאבנים ונדקר מקוצים. לאחר מכן לעגו לו והכו אותו בתורות.

השמועה שחיילים מחזיקים באבו חייה התפשטה בכפר במהרה והתושבים התקבצו בסמוך. כמו כן הגיעו למקום פרמדיקים וצוות צילום של טלוויזיה פלסטיני. התושבים קראו לחיילים לשחרר את אבו חייה אולם חלפו יותר משעתיים עד שלמקום הגיע קצין שהסיר את הכיסוי מפניו של אבו חייה וככל הנראה הורה לחיילים לשחררו. אבו חייה פונה לבית החולים, שם נמצא כי הוא סובל מסדק בעצם של זרוע ימין, חבורות, שריטות ונפיחות בידיים. הוא שוחרר לביתו באותו ערב. בחלוף שבוע, כעת שמסר עדות לתחקירן בצלם, עדיין סבל מכאבים קשים.

החקירה ב-17.2.09 פנה בצלם לפרקליטות לעניינים מבצעיים ודרש כי תיפתח חקירה לבדיקת נסיבות האירוע. בו ביום הועברה התלונה למצי"ח ונפתחה חקירה. במאי 2015, נמסר לבצלם כי תיק החקירה נסגר ב-23.1.12, כמעט שלוש שנים לאחר האירוע. לאחרונה נמסר לבצלם, בעקבות פנייה נוספת, כי תיק החקירה נסגר "בהיעדר ראיות מספקות, ברף הנדרש בפלילים, להוכחת ביצוע עבירה בידי מי מחיילי צה"ל המעורבים".

עדותו של אבו חייה נגבתה ב-10.3.09. בתשובה לשאלות החוקר, הוא אמר כי לא שמע את החיילים לפני שהם תפסו אותו. לדבריו, הוא אכן צעק והשתולל בגלל הכאבים ובגלל שהחיילים אזקו אותו למרות שלא עשה דבר. חוקר מצי"ח לא גבו עדויות מעדי ראייה אחרים לאירוע, מהצלמים שצילמו את האירוע או מהפרמדיקים שפינו את אבו חייה לבית החולים.

החיילים מסרו בעדויותיהם למצי"ח גרסה כמעט זהה: רועה הצאן חשף את המארב שהציבו. במקרה כזה, הנהלים מחייבים אותם לעכב אותו, לאזוק את ידיו ולכסות את עיניו. כל החיילים טענו שהם עצמם לא הכו את אבו חייה ושאף אחד אחר לא הכה אותו. כולם טענו שהכוח שהופעל היה סביר ובכל מקרה, הוא הופעל רק לאחר שאבו חייה צעק והשתולל

ובשל חששם שבעקבות צעקותיו יגיעו תושבי הכפר הסמוך והם ייחשפו. לטענתם, אבו חייה גרם בעצמו לסימני האלימות על גופו והשריטות והדימום משפתו, למשל, נגרמו כתוצאה מכך שהוא השתולל. טענות לפיהן לא הופעלה כלפינו אלימות נשמעו גם מפי חיילים שהודו במפורש כי לא ראו אותו במהלך האירוע משום שעמדו רחוק מהמקום או כי ראו אותו רק במהלך חלק מהאירוע.

אחד החיילים סיפר כי כשתושבי הכפר החלו להתקרב, "התחלתי להרים לו קצת את הידיים האזוקות, ממש טיפה, כדי שישתוק. בהתחלה הוא שתק אז שוב הושבנו אותו כדי שיהיה לו נוח. הוא שוב התחיל לצרוח, שוב הרמתי לו את הידיים". כשהמשיך לצעוק, החזירו אותו למצב שכיבה "כי כשהיה לו נוח הוא פשוט לא הפסיק לצעוק".

כל החיילים והקצינים שנחקרו הצדיקו את עיכובו של אבו חייה ואת התנהגות החיילים בחשש שייחשפו. טענה זו התקבלה על ידי החוקרים כפשוטה, תוך התעלמות בוטה מהעובדה שהחיילים נחשפו זמן קצר לאחר שעיכבו את אבו חייה ומאותו רגע הצדקה זו לא הייתה תקפה עוד.

למרות שאבו חייה נשאל בחקירתו אם יש לו מסמכים רפואיים והבטיח להעבירם לחוקר, ולמרות שהוא חתם על טופס ויתור על סודיות רפואית, רק בחודש אפריל 2009 פנו החוקרים פנו לבצלם, ולא לאבו חייה, כדי לבקש את המסמכים. שבועיים לאחר מכן נסגרה החקירה, עוד בטרם הספיק בצלם להעביר אותם למצ"ח.

בעדותו למצי"ח אמר המ"פ שאירוע כזה מתרחש מדי יומיים אולם זוהי הפעם הראשונה שמוגשת תלונה בעניין. החוקרים לא טרחו לברר נקודה זו, שכן החקירה במקרה זה, כמו חקירות מצי"ח אחרות, לא התייחסה כלל לנהלים שהועברו לחיילים או לתבונה שבעצם הצבת מארב בסמיכות למקום יישוב, לאור יום, באזור בו אנשים רועים את צאנם.

מתיק החקירה עולה כי אין מחלוקת על כך שהאירוע אכן התרחש וכי במשך למעלה משעתיים חיילים כבלו את אבו חייה, בן ה-66, אזקו את ידיו וכיסו את עיניו ואת פיו. זאת למרות שהוא לא עשה דבר ולמרות שבתוך זמן קצר מיקומם של החיילים היה ידוע לתושבי הכפר, שהגיעו למקום. המחלוקת נסבה רק סביב עוצמת הכוח שהפעילו החיילים נגד אבו חייה – מחלוקת שחוקרי מצי"ח כלל לא טרחו ליישב ובמקום זאת הסתפקו בתיאורים הדומים שמסרו להם החיילים.

תיק חקירה זה הועבר לפרקליטות הצבאית שהסתפקה בחקירה הכושלת, קיבלה את דברי החיילים כפשוטם ולאחר כמעט שלוש שנים החליטה לטגור את התיק מחוסר ראיות.

הריגתה של לובנא אל-חנש

התעללות במוחמד מחארמה

בן 22 | חברון, 11.3.12

מתיק החקירה עולה כי חוקרי מצ"ח לא טרחו לברר סתירות שעלו בין העדויות והותירו אותן בעינן. מהתיק עולה גם שהחוקרים לא נעזרו בראיות שנאספו בזירת האירוע כדי ליישב סתירות אלו, למשל בנוגע לשדה הראייה של רב"ט רם או לגבי המרחק שממנו בוצע הירי.

למרות העדויות שנבבו, הסתירות בין עדותו של רב"ט רם לבין הממצאים הפורנזיים והתוצאות החמורות של הירי במקרה זה, החליטה הפרקליטות הצבאית לסגור את התיק ולא לנקוט צעדים נגד אף אחד מהמעורבים. ההחלטה על סגירת התיק לא התקבלה על בסיס הממצאים שנאספו בחקירת מצ"ח, שמהם בחרה הפרקליטות להתעלם כמעט לחלוטין. תחת זאת, התבססה ההחלטה על טענה שרב"ט רם כלל לא העלה במהלך חקירתו ושהפרקליטות העלתה מיוזמתה שלה: הירי היה חוקי שכן על פי ההוראות מותר להשתמש בירי קטלני לאחר תקיפה, לרבות תקיפה באמצעות בקבוק תבערה.

הוראה זו היא בלתי חוקית, שכן היא מאפשרת ירי קטלני באדם כאשר לא נשקפת ממנו סכנת חיים, בניגוד לעקרונות העומדים בבסיס הוראות הפתיחה באש וחוק העונשין שעליו הן מתבססות. זאת ועוד, קיומה של הוראה המתירה ירי קטלני לאחר יידוי בקבוק תבערה אין משמעה כי כל אמצעי הזהירות האחרים, ובראשם החובה להימנע מפגיעה בעוברי אורח, בטלים. גם אם פעל רב"ט רם לפי הוראה כזו, כפי שטוענת הפרקליטות, הרי שבוודאי אין היא מתירה ירי לכל עבר ללא הבחנה.

מוניר אי-חנש, אביה של לובנא | צילום: איתמר ברוך

בת 21 | סמוך למחנה הפליטים אל-ערוב שבמחוז חברון | 23.1.13

האירוע ב-23.1.13 טיילו לובנא אל-חנש וקרובת משפחתה סועאד ג'עארה בשבילי הגן של המכללה הטכנולוגית הסמוכה למחנה הפליטים אל-ערוב. כשהלכו לעבר שער המכללה הפונה לכביש 60, וכאשר היו במרחק של 130 מטרים ממנו, נפתחה לעברן אש. מהירי נפגעה לובנא אל-חנש בראשה וסועאד ג'עארה נפגעה בידה. שתיהן הובילו לבית החולים אל-אהלי בחברון, שם מתה אל-חנש מפצעיה לאחר כשעה.

החיילים המעורבים באירוע היו סגן מפקד חטיבת יהודה, סא"ל שחר ספדה, ורב"ט רם, הקשר של ספדה. מתיק החקירה עולה כי בעת שנסעו במכונית, הבחינו ביידוי אבנים ובקבוקי תבערה לעבר הכביש. הם עצרו את כלי-הרכב וסא"ל ספדה רדף אחרי מיידוי האבנים והבקבוקים וירה יריות אזהרה באוויר. רב"ט רם – שנשאר ליד המכונית – ירה ופגע באל-חנש ובג'עארה. בזירת האירוע נמצאו בקבוקי תבערה.

החקירה זמן קצר לאחר האירוע הגיעה המשטרה לזירת האירוע כדי לחקור את יידוי בקבוקי התבערה. השוטרים אספו ראיות פורנזיות וגבו עדויות ראשוניות מעדי ראייה ישראלים ופלסטיניים, פעולות שחוקרי מצ"ח אינם מבצעים בדרך כלל. הממצאים הפורנזיים שאספה המשטרה נשלחו לבדיקות מעבדה שונות. מצ"ח, שהחלה אף היא לחקור את הריגתה של אל-חנש ביום האירוע, אך חוקריה לא הגיעו לזירה, שלחה לבדיקה את כלי הנשק של שני החיילים המעורבים – סא"ל ספדה ורב"ט רם. תוצאות הבדיקות אינן נמצאות בתיק החקירה ונראה כי מצ"ח לא השתמשה בהן. חוקרי מצ"ח גם גבו 27 עדויות מחיילים ומפלסטיניים.

באפריל 2014, לאחר שהפרקליטות הצבאית לא הגיעה להחלטה בתיק, עתרו מוניר אל-חנש, אביה של לובנא, ובצלם לבג"ץ בדרישה כי תתקבל בו החלטה. בתגובה, פרסמה הפרקליטות הצבאית באתר האינטרנט שלה כי הוחלט לסגור את תיק החקירה מבלי לנקוט צעדים כלשהם נגד החיילים המעורבים. מאוחר יותר הודיע סא"ל רונן הירש, אז הפרקליט לעניינים מבצעיים, לעותרים כי התיק נסגר בהחלטת הפצ"ר, אלוף דני עפרוני. לדברי סא"ל הירש, הפצ"ר קבע שלא נמצא שהריגתה של אל-חנש נגרמה כתוצאה מרשלנות או עבירה פלילית אחרת וכי כללי הפתיחה באש מאפשרים לפתוח באש לעבר זורקי בקבוקי תבערה, אף מיד לאחר התקיפה.

מוחמד מחארמה | צילום: מוסא אבו-השרט

החוקרים השקיעו מאמצים רבים בתיאום בדיקות פוליגרף, הן לחיילים החשודים והן למוחמד מחארמה ולהוריו. אולם, אז התקיימה שיחה בין חוקר מצ"ח לבין סא"ל אלישיב, מפקד גדוד 13. מתייעוד השיחה בתיק החקירה עולה כי סא"ל אלישיב אמר כי איש מהחיילים שנחקרו אינו דובר ערבית. בעקבות שיחה זו, ונוכח טענתו של מוחמד מחארמה שאחד החיילים המרכזיים בתיקפתו היה דובר ערבית, נועצו החוקרים במפקד מצ"ח באר שבע, והחליטו שלא לקיים את בדיקות הפוליגרף.

האלימות הקשה כלפי מוחמד מחארמה לא אירעה במהלך המעצר אלא בעת שאביו והוא הוחזקו בבסיס הצבאי. למרות זאת, נחקרו רק חיילי הכוח העוצר וחקירתם התמקדה רק בפעולת המעצר. כשהחוקרים הציגו לחיילים את עדותו של מחארמה במשטרה, שהתייחסה בעיקר להתעללות שעבר בבסיס, החיילים הכחישו כל מעורבות בדברים או ידיעה עליהם. במסגרת החקירה לא נעשה כל ניסיון לברר היכן בבסיס הוחזקו מוחמד ואיסחאק מחארמה, למי הייתה גישה אליהם ומדוע בכלל הוחזקו השניים בבסיס למשך כשמונה שעות.

למרות שהחקירה התמקדה רק בשלב פעולת המעצר, ולמרות שלמעשה ההתעללות עצמה לא נחקרה כלל, הודיעה הפרקליטות לבצלם ב-14.11.13 כי החליטה לסגור את תיק החקירה. הפרקליטות לא נימקה את החלטתה זו.

האירוע בבוקר ה-11.3.12 עלתה קבוצת חיילים מגדוד 13 של חטיבת גולני לגג בית משפחת מחארמה בחברון. החיילים האשימו את מוחמד מחארמה, אז בן 22, ואת אביו איסחאק, אז בן 50, ביידוי אבנים. לפי תחקיר בצלם, החיילים תקפו את מוחמד ואיסחאק מחארמה, עצרו אותם, ולקחו אותם לבסיס צבאי סמוך ממנו הועברו למשטרה רק בשעה 19:00. בזמן שהוחזקו בבסיס הצבאי, חיילים תקפו את מוחמד מחארמה באלימות קשה, בין היתר אצבעו נשברה, חייל השתין עליו, עפר הוכנס לפיו וחייל אחר איים עליו בביצוע מעשה סדום. לפי עדותו של מוחמד, אחד התוקפים המרכזיים היה חייל דובר ערבית.

החקירה כמה ימים לאחר האירוע פנה בצלם למצ"ח. כשבועיים לאחר מכן, ב-14.12.14 קיבלה יחידת מצ"ח באר שבע הוראה מהפרקליטות הצבאית לפתוח בחקירה בעניין. כשנה וחצי לאחר מכן, הודיעה הפרקליטות לעניינים מבצעיים לבצלם כי החליטה לסגור את תיק החקירה.

עד שפתחה מצ"ח בחקירה, גבתה המשטרה את עדויותיהם של מוחמד ואיסחאק מחארמה כחשודים בתקיפת החיילים ואת עדותו של אחד החיילים מהכוח העוצר. מאוחר יותר גבתה המשטרה שלוש הודעות נוספות ממוחמד מחארמה, שבהן התלונן על ההתעללות. המשטרה קיבלה לידיה את המסמכים הרפואיים של מוחמד ואיסחאק מחארמה ותרגמה אותם לעברית, שוחחה עם סגן עדי, מפקד הכוח העוצר, ורשמה את פרטי החיילים שהיו איתו בכוח.

ב-17.6.12 העביר בצלם לחוקרים צילומים של מוחמד מחארמה החבול ויותר מאוחר העביר סרטון וידאו המתעד מקצת ממעצרו. החוקרים לא עשו שימוש בצילומים. פעולת החקירה הנוספת היחידה שביצעו החוקרים הייתה חיפוש בכמה מהטלפונים הסלולריים של החיילים. זאת, ככל הנראה, בעקבות דבריו של מוחמד מחארמה בעדותו במשטרה כי בעת שהוכה בבסיס הצבאי שמע את אחד החיילים אומר לחברו לצלם אותו וכי שמע צליל צילום מהטלפון של אחד החיילים. מזכר משטרתִ שהועבר לחוקרי המצ"ח מתעד שיחה בין חוקר משטרה ובין סגן עדי. בשיחה זו אמר עדי כי "יתכן וישנו צילום לאירוע שצולם בטלפון הסלולרי של אחד החיילים אך לא מתעד את העבירה". בחקירתו במצ"ח לא נשאל סגן עדי אודות אותו צילום.